

Рекомендовано д. фарм. н., доцентом Л. В. Галій

УДК 615.12:378.046–021.68

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТИНГЕНТУ СЛУХАЧІВ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦІЄЮ»

В. М. Толочко, М. В. Чешева, О. М. Должнікова

Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету, м. Харків. E-mail: uef-ipksf@nuph.edu.ua

В умовах стрімкого накопичення знань й удосконалення законодавства одним із найбільш важливих завдань є забезпечення неперервності освіти, яка може реалізуватися зокрема і через систему підвищення кваліфікації. Неперервна професійна освіта спеціалістів фармації в Україні визначається нормативними документами, основними з яких є наказ МОЗ України від 12.12.2006 р. № 818 «Про вдосконалення атестації провізорів та фармацевтів» та наказ МОЗ України від 31.10.2011 р. № 723 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами». Тому спеціалісти фармації мають кожні 5 років підвищувати свою кваліфікацію. У статті подано результати дослідження контингенту слухачів післядипломної освіти зі спеціальності «Організація і управління фармацією» за період 2011-2015 рр. та з'ясовано окремі проблеми і соціальні аспекти.

Ключові слова: післядипломна освіта; підвищення кваліфікації; контингент слухачів; пердатеґаційний цикл; цикл тематичного удосконалення.

Постанова проблеми. Якісне фармацевтичне забезпечення населення залежить від компетентності спеціалістів фармації, які його здійснюють. Тому в умовах стрімкого накопичення знань високий професійний рівень спеціалісти фармації підтримують шляхом підвищення кваліфікації кожні 5 років. Слід відзначити, що зміни у фармацевтичному секторі галузі охорони здоров'я України впливають на мотивацію до підвищення кваліфікації спеціалістів фармації. Тому важливим є вивчення контингенту слухачів післядипломної освіти спеціалістів фармації, також і їх керівного складу, та з'ясування проблемних і соціальних аспектів.

В. М. Толочко – доктор фарм. наук, професор, завідувач кафедри управління та економіки фармації Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням у системі післядипломної освіти присвячено низку публікацій науковців [1, 3-5, 8-10]. Проте на сьогодні результати комплексного дослідження контингенту слухачів зі спеціальності «Організація і управління фармацією» були висвітлені недостатньо або мали фрагментарний характер. Саме тому метою нашої роботи були системні дослідження із зазначеного напрямку, що є актуальними.

Формування цілей статті. У зв'язку з вищезазначеним і з метою дослідження особливостей у системі підвищення кваліфікації спеціалістів фармації зі спеціальності «Організація і управління фармацією» нами проведений аналіз контингенту слухачів (2191 особа) на кафедрі управління та економіки фармації Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації (ІПКСФ) за

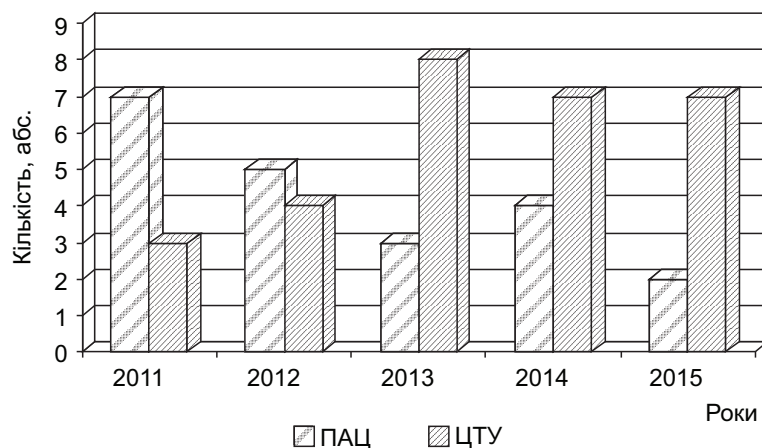

Рис. 1. Співвідношення між кількістю циклів для спеціалістів фармації зі спеціальності «Організація і управління фармацією»

останні 5 років (2011-2015 рр.) та з'ясовані його певні відмінності і фактори впливу на нього.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження контингенту слухачів, розподіл його за видами підвищення кваліфікації, аналіз характеристик та особливостей проводився за звітними даними (2011-2015 рр.) кафедри управління та економіки фармації ІПКСФ. При вирішенні поставлених завдань, обробки даних та оцінки їх репрезентативності використані наукові методи: логічний, графічний, аналітичний, економіко-статистичний, екстраполяції та вибіркового спостереження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Чинне законодавство України про освіту проголошує принцип її безперервності, який реалізується, зокрема, через систему післядипломної освіти. Післядипломна освіта – це спеціалізоване удосконалення освіти та професійної підготовки спеціаліста шляхом поглиблення, розширення та оновлення його знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду. Вона включає спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування. Підвищення кваліфікації розглядається як підвищення рівня готовності особи до виконання нею професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом використання нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань [2]. Все це

є важливою умовою для підтримання високого рівня фармацевтичного забезпечення населення і реалізації соціального захисту спеціалістів фармації.

Встановлено, що за зазначений період (п'ять років) підвищив кваліфікацію 2191 спеціаліст фармації керівного складу шляхом проходження післядипломного навчання на циклах тематичного удосконалення (ЦТУ) і передатестаційних циклах (ПАЦ). Таких циклів було проведено 50, з них 29 ЦТУ (58,0%) і 21 ПАЦ (42,0%). Тобто щорічно проводилось приблизно 10 циклів, але співвідношення між кількістю ЦТУ і ПАЦ за роками коливалось (рис. 1).

Із рис. 1 видно, що кількість ПАЦ скоротилась – із 7 у 2011 р. до 2 у 2015 р. Відповідно відбулися зміни у співвідношенні між ПАЦ і ЦТУ. Так, питома вага ПАЦ у 2015 р. склала 22,0 %, що менше у порівнянні з іншими роками. Як бачимо, спостерігається скорочення кількості ПАЦ для керівного складу спеціалістів фармації і, відповідно, збільшення кількості ЦТУ – із 30,0% (2011 р.) до 78,0% (2015 р.) (рис. 2).

Одержані результати знайшли відображення у розподілі спеціалістів фармації за кількістю осіб. Так, максимальна кількість слухачів ПАЦ зі спеціальності «Організація і управління фармацією» була у 2011 р. (255 слухачів), а мінімальна кількість – у 2015 р. (36 слухачів) (рис. 3).

У цілому протягом п'яти досліджуваних років розподіл спеціалістів фармації між циклами підвищення кваліфікації зі спеціальності «Організація і управління

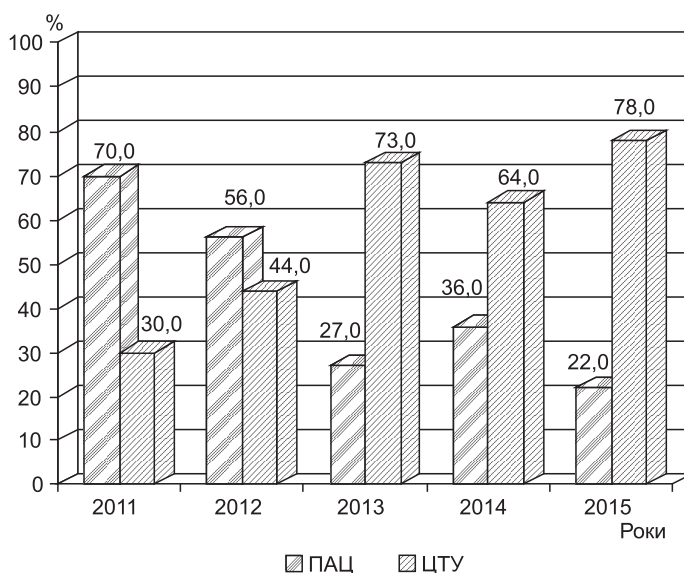

Рис. 2. Питома вага проведених циклів ПАЦ і ЦТУ від їх загальної кількості за роками зі спеціальності «Організація і управління фармацією»

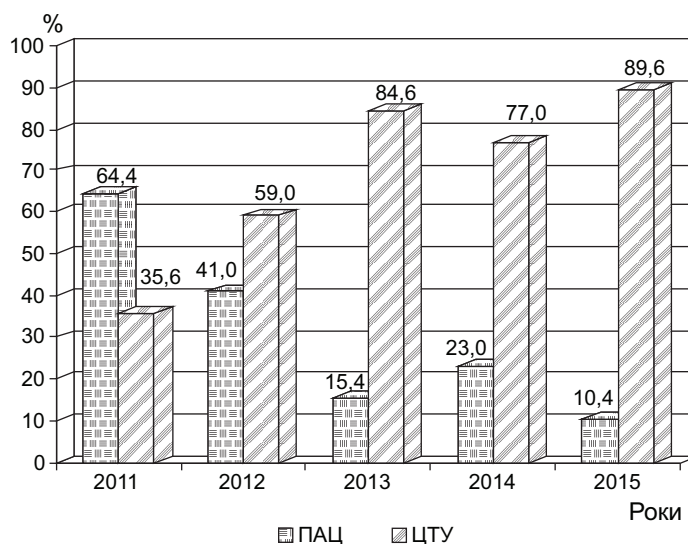

Рис. 3. Питома вага розподілу слухачів ПАЦ і ЦТУ від їх загальної кількості за роками

фармацією» був таким: 28,5% (ПАЦ) і 71,5% (ЦТУ) (рис. 4).

Як відомо, формування навчально-виробничого плану з проведення циклів, також і ПАЦ і ЦТУ, здійснюється на підставі замовлень, одержаних від спеціалістів практичної фармації. Тому встановлені зміни у співвідношенні між циклами підвищення кваліфікації спеціалістів фармації зі спеціальності «Організація і управління фармацією» спонукали нас до з'ясування можливих підстав. Адже ПАЦ є обов'язковою формою підвищення кваліфікації керівного складу спеціалістів фармації, який передує їх атестації на присвоєння, підтвердження, підвищення

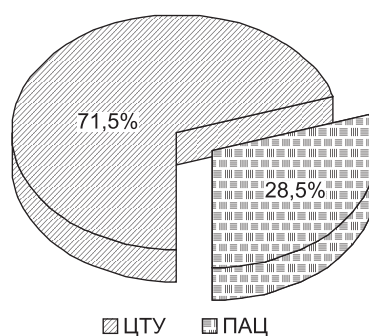

Рис. 4. Розподіл загальної кількості спеціалістів фармації між циклами підвищення кваліфікації зі спеціальності «Організація і управління фармацією» протягом 2011-2015 рр.

Таблиця 1

РОЗПОДІЛ СЛУХАЧІВ ПЕРЕДАТЕСТАЦІЙНИХ ЦИКЛІВ ЗА ОБІЙМАНИМИ ПОСАДАМИ

Посади	Роки										Разом	
	2011		2012		2013		2014		2015			
	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%
Керівники установ	193	75,7	133	85,3	72	81,8	82	71,3	28	77,8	508	78,2
Заступники керівників установ	39	15,3	18	11,5	11	12,5	19	16,5	3	8,3	90	13,8
Головні спеціалісти	7	2,7	–	–	1	1,2	–	–	1	2,8	9	1,4
Керівники підрозділів	11	4,3	5	3,2	4	4,5	13	11,3	4	11,1	37	5,7
Заступники керівників підрозділів	5	2,0	–	–	–	–	1	0,9	–	–	6	0,9
Разом	255	100,0	156	100,0	88	100,0	115	100,0	36	100,0	650	100,0

кваліфікаційної категорії за спеціальністю. Тобто проведення ПАЦ має забезпечувати соціальний захист спеціалістів фармації, бо слухачам, які успішно склали кваліфікаційний іспит, закладом післядипломної освіти видається свідоцтво встановленого зразка з рекомендацією про присвоєння відповідної кваліфікаційної категорії. Наявність у провізорів відповідної кваліфікаційної категорії підтверджує у них рівень спеціальної вищої освіти і досвід практичної роботи, що надає їм переваги при прийомі на роботу та керівну посаду. Вказане обумовило необхідність проаналізувати контингент слухачів ПАЦ більш детально. Важливо з'ясувати, чи зберігається для слухачів сутність підвищення кваліфікації на ПАЦ з урахуванням вищезазначеного.

Встановлено, що слухачами таких циклів є тільки керівний склад спеціалістів фармації. Серед них керівники установ та їх заступники, головні спеціалісти, керівники підрозділів та їх заступники (табл. 1).

Із табл. 1 видно, що у розподілі слухачів ПАЦ за посадами в межах 5 років спостерігається однакова закономірність. Переважають керівники установ (від 75,7% у 2011 р. до 77,8% у 2015 р., у цілому за п'ять років – 78,2%) та їх заступники (від 15,3% у 2011 р. до 8,3% у 2015 р., у цілому за період вивчення – 13,8%). Разом на ПАЦ пройшли

підвищення 650 спеціалістів фармації, серед яких: 78,2% – керівники установ, 13,8% – їх заступники, 5,7% – керівники підрозділів, 0,9% – їх заступники, 1,4% – головні спеціалісти.

Важливою умовою для зарахування слухачів на ПАЦ є стаж роботи за спеціальністю «Організація і управління фармацією», який має бути не меншим ніж 5 років. Розподіл контингенту слухачів за цією ознакою наведено у табл. 2.

Показники табл. 2 свідчать, що вимоги до контингенту слухачів ПАЦ за стажем роботи щорічно витримувались. У цілому переважали спеціалісти фармації зі стажем роботи понад 10 років (81,3%), зокрема понад 25 років – 25,0%.

Згідно з нормативними актами МОЗ України атестація спеціалістів фармації передбачає присвоєння, підтвердження, підвищення другої, першої чи вищої кваліфікаційної категорії. Тому нами був проведений аналіз розподілу слухачів ПАЦ за цією ознакою (табл. 3).

Встановлено, що серед слухачів ПАЦ переважають особи, що отримали свідоцтво з рекомендацією на вищу та першу кваліфікаційні категорії протягом кожного із досліджених років і в цілому (73,7, 75,6, 79,5, 87,8, 97,2% відповідно, разом за 5 років – 78,8%). Отримані результати підтверджують

Таблиця 2

РОЗПОДІЛ СЛУХАЧІВ ПЕРЕДАТЕСТАЦІЙНИХ ЦИКЛІВ ЗА СТАЖЕМ РОБОТИ

Стаж (роки)	Роки										Разом	
	2011		2012		2013		2014		2015		кількість слухачів	%
	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%		
Від 5 до 10	55	21,6	28	17,9	10	11,4	29	25,2	–	–	122	18,7
Від 10 до 15	31	12,2	23	14,8	14	15,9	14	12,1	4	11,1	86	13,2
Від 15 до 20	56	22,0	41	26,3	16	18,2	29	25,3	10	27,8	152	23,4
Від 20 до 25	47	18,4	32	20,5	19	21,5	17	14,8	13	36,1	128	19,7
Від 25 і більше	66	25,8	32	20,5	29	33,0	26	22,6	9	25,0	162	25,0
Разом	255	100,0	156	100,0	88	100,0	115	100,0	36	100,0	650	100,0

Таблиця 3

РОЗПОДІЛ СЛУХАЧІВ ПЕРЕДАТЕСТАЦІЙНИХ ЦИКЛІВ ЗА ОТРИМАНИМИ СВДОЦТВАМИ З РЕКОМЕНДАЦІЄЮ НА ПРИСВОЄННЯ КАТЕГОРІЇ

Кваліфікаційна категорія	Роки										Разом	
	2011		2012		2013		2014		2015		кількість слухачів	%
	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%	кількість слухачів	%		
Вища	97	38,0	59	37,8	43	48,8	75	65,2	28	77,8	302	46,5
Перша	91	35,7	59	37,8	27	30,7	26	22,6	7	19,4	210	32,3
Друга	67	26,3	38	24,4	18	20,5	14	12,2	1	2,8	138	21,2
Разом	255	100,0	156	100,0	88	100,0	115	100,0	36	100,0	650	100,0

призначення ПАЦ та їх значущість для соціальної підтримки керівного складу спеціалістів фармації. Тому вказане не може служити підставою для скорочення кількості замовлень на ПАЦ.

Більш поглиблений аналіз такої ситуації показав, що деяке скорочення замовлень на проведення ПАЦ відбувається за рахунок зниження мотивації у спеціалістів фармації до такого виду післядипломної підготовки. Важливо зауважити, що це переважно зовнішня складова мотивації з фінансового забезпечення спеціалістів фармації, котрі мають ту чи іншу кваліфікаційну категорію. Особливо це спостерігається у недержавних (комерційних) фармацевтичних закладах (фірмах). На що мають звернути увагу керівники закладів фармацевтичного сектора охорони здоров'я.

Висновки

1. Дослідження контингенту слухачів системи післядипломної освіти зі спеціальності «Організація і управління фармацією»

показало, що найчастішим є підвищення кваліфікації на циклах ТЦУ і ПАЦ. На їх проведення зберігається стабільний попит. Разом з тим співвідношення між кількістю проведених циклів свідчить про скорочення кількості ПАЦ, які більшою мірою сприяють соціальному захисту керівного складу спеціалістів фармації та високому рівню фармацевтичного забезпечення населення.

2. З'ясовані деякі можливі чинники, які впливають на скорочення кількості ПАЦ. Встановлено, що ПАЦ за контингентом слухачів виконують своє соціальне і професійне навантаження, забезпечуючи підвищення кваліфікації керівного складу спеціалістів фармації з урахуванням їх стажу роботи, посади та бажання отримати кваліфікаційну категорію. Тому призначення ПАЦ зберігається і не впливає на скорочення кількості заявок від спеціалістів практичної фармації на їх проведення. Існують чинники соціального характеру, які впливають на кількість ПАЦ. Серед них зниження мотивації

спеціалістів фармації до підвищення кваліфікації на ПАЦ, коли у фармацевтичних закладах не дотримуються вимоги фінансового забезпечення доплат за кваліфікаційну категорію.

3. У цілому результати дослідження контингенту слухачів післядипломної освіти зі спеціальності «Організація і управління фармацією» свідчать про її стабільність, затребуваність і соціальну значущість у фармацевтичному секторі охорони здоров'я.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Великий, Д. Л. Нові напрямки роботи Інституту підвищення кваліфікації з метою виходу на міжнародний ринок надання освітніх послуг / Д. Л. Великий // Післядипломна підготовка спеціалістів фармації за організаційно-економічним напрямком: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 2-3 черв. 2010 р., м. Харків. – Х.: НФаУ, 2010. – С. 4-5.
2. Закон України «Про освіту» з доповненнями від 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/how/1060-12>).
3. Заліська, О. М. Післядипломна підготовка провізорів: проблемні питання / О. М. Заліська, Б. Л. Парновський // Аптека. – 2014. – № 12.
4. Заліська, О. М. Система неперервної професійної освіти провізорів в Україні: досвід кафедри організації і економіки фармації та технології ліків факультету післядипломної освіти й стратегія розвитку відповідно до європейських вимог / О. М. Заліська, Б. Л. Парновський, М. В. Слабий // Новини медицини та фармації. – 2015. – № 2. – С. 24-25.
5. Костюченко, Н. П. Підвищення кваліфікації спеціалістів – запорука успішної роботи аптечного закладу / Н. П. Костюченко, Л. В. Склярєва // Новини медицини та фармації. – 2013. – № 11.
6. Наказ МОЗ України «Про вдосконалення атестації провізорів та фармацевтів» від 12.12.2006 р. № 818 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20061212_818.html.
7. Наказ МОЗ України «Про затвердження Ліцензійних умов впровадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами» від 31.10.2011 р. № 723 [Електронний ресурс] – Режим доступу: (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1420-11>).
8. Пономаренко, М. С. Нормативные и теоретико-методические аспекты последипломного фармацевтического образования / М. С. Пономаренко, О. А. Рыжов, Т. С. Райков // Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – К.: НМАПО, 2010. – Вип. 19, Кн. 3. – С. 553-562.
9. Толочко, В. М. Організаційно-економічний напрямок в післядипломній освіті спеціалістів фармації / В. М. Толочко // Післядипломна підготовка спеціалістів фармації за організаційно-економічним напрямком: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 2-3 черв. 2010 р., м. Харків. – Х.: НФаУ, 2010. – С. 5-8.
10. Черних, В. П. Післядипломна освіта та її організаційно-економічний напрямок в національному фармацевтичному університеті / В. П. Черних, О. Ф. Пімінов // Післядипломна підготовка спеціалістів фармації за організаційно-економічним напрямком: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 2-3 черв. 2010 р., м. Харків. – Х.: НФаУ, 2010. – С. 3-4.

REFERENCES

1. Velykyi DL. Novi napriamky roboty institutu pidvyshchennia kvalifikatsii z metoiu vyhodu na mizhnarodnii rynek nadannia osvithnih posluh. In: Pislidypломna pidgotovka spetsialistiv farmatsii za organizatsiino-ekonomichnym napriamkom. Proceedings of the Scientific and Practical Conference with international participation; 2010 June 2-3; Kharkiv. Kharkiv: Vyd-vo NFaU; 2010. P. 4-5.
2. Pro osvitu: Zakon Ukrainy z dopovnenniamy vid 1991 r. [Internet]. Available from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/how/1060-12>.
3. Zaliska OM, Parnovskii BL. Apteka. 2014;12.

4. Zaliska OM, Parnovskii BL, Slabyi MV. Novyny medytsyny ta farmatsii. 2015;2:24-25.
5. Kostiuchenko NP, Skliarova LV. Novyny medytsyny ta farmatsii. 2013;11.
6. Pro vdoskonalennia atestatsii provizoriv ta farmatsevtiv: Nakaz MOZ Ukrainy vid 12.12.2006 № 818 [Internet]. Available from: www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20061212_818.html.
7. Pro zatverdzhennia litsenziinyh umov vprovadzhennia gospodarskoi diialnosti z vyrobnytstva likarskyh zasobiv, optovoi, rozdribnoi torgivli likarskymy zasobamy: Nakaz MOZ Ukrainy vid 31.10.2011 № 723 [Internet]. Available from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1420-11>.
8. Ponomarenko MS, Ryzhov OA, Raikov TS. Normativnye i teoretiko-metodicheskie aspekty poslediplomnogo farmatsevticheskogo obrazovaniia. Zbirnyk naukovykh prats spivrobotnykiv NMAPO imeni P.L.Shupika. 2010;19(3):553-62.
9. Tolochko VM. Organizatsiino-ekonomichni napriamok v pisliadyplomni osviti spetsialistiv farmatsii. In: Pisliadyplomna pidgotovka spetsialistiv farmatsii za organizatsiino-ekonomichnym napriamkom. Proceedings of the Scientific and Practical Conference with international participation; 2010 June 2–3; Kharkiv. Kharkiv: Vyd-vo NFaU; 2010. P. 5-8.
10. Chernykh VP, Piminov OF. Pisliadyplomna osvita ta ii organizatsiino-ekonomichni napriamok v Natsionalnomu Farmatsevtichnomu Universyteti. In: Pisliadyplomna pidgotovka spetsialistiv farmatsii za organizatsiino-ekonomichnym napriamkom. Proceedings of the Scientific and Practical Conference with international participation; 2010 June 2–3; Kharkiv. Kharkiv: Vyd-vo NFaU; 2010. P. 3-4.

УДК 615.12:378.046–021.68

ИССЛЕДОВАНИЕ КОНТИНГЕНТА СЛУШАТЕЛЕЙ СИСТЕМЫ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ФАРМАЦИЕЙ»

В. М. Толочко, М. В. Чешева, О. Н. Должникова

В условиях стремительного накопления знаний и усовершенствования законодательства одной из наиболее важных задач является обеспечение непрерывности образования, которое может реализоваться в том числе и через систему повышения квалификации. Непрерывное профессиональное образование специалистов фармации Украины определяется нормативными документами, среди которых основными являются приказ МЗ Украины от 12.12.2006 г. № 818 «Об усовершенствовании аттестации провизоров и фармацевтов» и приказ МЗ Украины от 31.10.2011 г. № 723 «Об утверждении Лицензионных условий осуществления хозяйственной деятельности по производству лекарственных средств, оптовой, розничной торговли лекарственными средствами». Поэтому специалисты фармации должны каждые 5 лет повышать свою квалификацию. В статье представлены результаты исследования контингента слушателей последипломного образования по специальности «Организация и управление фармацией» за период 2011-2015 гг., выявлены отдельные проблемы и социальные аспекты.

Ключевые слова: последипломное образование; повышение квалификации; контингент слушателей; предаттестационный цикл; цикл тематического усовершенствования.

UDC 615.12:378.046–021.68

THE STUDY OF TRAINEES OF THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM MAJORING IN “ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF PHARMACY”

V. M. Tolochko, M. V. Chesheva, O. M. Dolzhnikova

In view of knowledge accumulation and improvement of legislation one of the most important tasks is to provide continuity of education that can be implemented through advanced training of professionals. Continuous professional education of pharmacy specialists in Ukraine is provided by regulatory documents; among them the main documents are the Order of the Ministry of Public Health of Ukraine No. 818 dated December 12, 2006 “On Improvement of Certification of Pharmaceutists and Pharmacists” and Order of the Ministry of Public Health of Ukraine No. 723 dated October 31, 2011 “On Approval of Licensing Conditions for Conducting the Activity in Production of Medicines, Wholesale and Retail Trade of Medicines”. Thus, pharmacy specialists should improve their skills every 5 years. The article presents the results of the study of trainees of the postgraduate education system majoring in “Organization and Management of Pharmacy” for the period from 2011 to 2015. Certain problems and social aspects have been elucidated.

Key words: postgraduate education; advanced training; trainees; precertification training cycle; thematic advanced training cycle.